

DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2018.51.176>

УДК: 330.8:336.11(477)

JEL: N 10, P 43, E 52

Вербова О.С., доктор економічних наук, доцент
доцент кафедри менеджменту ЛРІДУ НАДУ
при Президентіві України
e-mail: r.verbova@gmail.com

УНІКАЛЬНИЙ ДОСВІД АКУМУЛЯЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ

У статті досліджено становлення системи фінансово-кредитного забезпечення українського підприємництва в умовах міжвоєнної Польщі. Зокрема, з'ясовано особливу роль в організації власної системи кредитування Промбанку, який існував при Союзі українських купців і промисловців. Висвітлено організацію підприємницьким банком з метою збільшення національного капіталу і його кредитної спроможності дрібнооцядностевої акції, яка мала у своїй основі досвід європейських держав. Встановлено, що ця інституція стала піонером серед усіх українських банків у запровадженні грюндерської діяльності, яка була інноваційним напрямком навіть для підтримуваних державою польських банків. Визначено унікальну роль банку у формуванні сфери власного кредитного забезпечення наших купців, промисловців та ремісників в умовах авторитарної Польщі.

Розкрито особливості новаторської методології та високо-фаховий рівень роботи Промбанку, що закріплювали за ним статус лідера серед інших українських банків. Акцентовано увагу на персоналістській спрямованості інноваційного менеджменту цієї унікальної фінансово-кредитної інституції, яка поєднувала у своїй діяльності державотворчу мотивацію із найкращим світовим фаховим досвідом. Наголошено, що правилом фахової роботи українських банкірів стало виховання солідного клієнта, виключна праця на його користь та його постійна і усестороння обслуга. Окреслено інноваційне значення банку у впровадженні консалтингових послуг для українських підприємців, що утверджувало у їхньому

середовищі високі засади фахової етики, традиції та дисципліни. Обґрунтовано висновок щодо непересічного значення для сучасної реформи української фінансово-кредитної сфери унікального досвіду акумуляції національного капіталу у Західній Україні міжвоєнного часу. Доведено значення національної господарської традиції для цивілізаційного поступу сучасної України, що служить інституціональною матрицею модерної господарської самоідентифікації національно-державних спільнот в епоху глобалізації.

Ключові слова: Промбанк, національний капітал, кредити, фінансово-кредитна система, українське підприємництво, міжвоєнна Польща.

Verbova O.

THE UNIQUE EXPERIENCE OF THE ACCUMULATION OF UKRAINIAN NATIONAL CAPITAL IN CONDITIONS OF THE INTERWAR POLAND

The article explores the formation of the financial-credit provision for Ukrainian entrepreneurship in conditions of the interwar Poland. In particular, the author reveals a special role of the Prombank, which existed at the Union of the Ukrainian Merchants and Industrialists, in the organization of own crediting system. Highlighted the organization, by the entrepreneurial bank, of a fine-grained share, which was based on the experience of the European countries, with the aim of increasing national capital and its credit ability. It is established that this institution became pioneer among all Ukrainian banks in introducing investment activity, which was an innovative line even for the state supported Polish banks. The author points out the bank's unique role in creating the sphere of own credit provision of our merchants, industrialists and craftsmen in conditions of the authoritarian Poland.

The article reveals various particular features of the Prombank's innovative methodology and highly skilled performance that consolidated its leading status among other Ukrainian banks. The author underlines the personalistic orientation of innovation management of that unique financial-credit institution which combined, in its activities, state-building motivation with the best world professional experience. It is emphasized that one of the rules of professional work for the Ukrainian bankers became upbringing of solid clients, exclusive work for his benefit and his constant and comprehensive service. Outlined the bank's innovative value in the introduction of consulting services for Ukrainian entrepreneurs that consolidated the high principles of professional ethics, tradi-

tion and discipline in their community. The author justifies the conclusion about a great importance of the unique experience of accumulation of the national capital in the West Ukraine during the interwar time for the ongoing reform of the Ukrainian financial-credit system. Proved the significance of the national economics tradition for the modern Ukraine's civilizational advance, which serves of the institutional matrix for modern economic self-identification of the national-state communities at the age of globalization.

Key words: *Prombank, national capital, credits, financial-credit system, Ukrainian entrepreneurship, interwar Poland.*

Побудова економічного фундаменту державотворчої нації вимагає діалектичного поєднання її духовного й господарського потенціалу. Економічне незалежнення, що є підвалиною усамоствінення політичного, передбачає виховання національного духу підприємливості, акумуляції національного капіталу, державну підтримку підприємця, який є соціальною опорою й гарантом демократичної України. У цьому контексті щораз очевиднішим стає значення для цивілізаційного поступу національної господарської традиції, що служить інституціональною матрицею модерної господарської самоідентифікації національно-державних спільнот в епоху глобалізації.

У сучасній історико-економічній періодиці з'явилася низка наукових розвідок, спрямованих на з'ясування ідейно-економічних засад генези національного підприємництва, дослідження проблеми реальної практики українського господарського руху у міжвоєнній Польщі. Насамперед слід виокремити дослідження цієї проблематики такими українськими науковцями, як С. Гелей [1], С. Злупко [2], О. Бурунова [3], О. Борисюк [4], О. Савченко [5], І. Янюк [6]. На особливу увагу заслуговує аналіз українського підприємництва в Галичині сучасним польським дослідником М. Сичем (Sych, 1997) [7].

Попри зростання інтересу до вивчення цього феномену, прогалиною у дослідженні національної господарської традиції залишається інституціональний аналіз становлення фінансово-кредитної системи в Західній Україні у міжвоєнний період. Недостатній рівень опрацювання цієї проблеми, її теоретичне та практичне значення зумовили вибір теми, постановку мети і завдань дослідження.

Метою статті є дослідження шляхів і способів акумуляції національного капіталу та створення системи фінансово-

кредитного забезпечення українського підприємництва в умовах міжвоєнної Польщі.

Польська держава, проігнорувавши рішення Ліги Націй про автономію Галичини, прагнула вирішити питання автохтонного українського населення шляхом асиміляції. Така політика знайшла своє віддзеркалення й у економічному житті краю. Тому фінансові джерела українського підприємництва, як основи державотворчої української нації, обмежувалися винятково національними рамками. Ця детермінованість породила гасло «Свій до свого по своє», яке було продиктоване не мотивами національної виключності чи надуманої самоізоляції, а єдино можливим способом самозбереження української нації в умовах чужої держави. Колоніальна політика Варшави, спрямована на зростання «польськості східних кресів», обмежувала діяльність українських фінансово-кредитних інституцій щораз новими законодавчими перепонами. Обмежував поле діяльності однієї із найстаріших українських фінансових установ у Східній Галичині страхового агентства «Дністер» закон польського сейму від 23 червня 1921 р., згідно із яким всі власники повинні були страхувати своє майно у державній страховій компанії [8, с. 117–118]. Така регламентація призвела до того, що агентство мало щорічні фінансові недобори, які у 1937 р. сягнули 210000 злотих [9, с. 437].

Негативний вплив на діяльність українських фінансових установ, які забезпечували розвиток українського приватного підприємництва, мало посилення авторитаризму польської державної політики у другій половині 1930-х років. Починаючи з 1935 р., польський уряд розпочав розробку концепції, суть якої полягала у зосередженні керівництва всім господарським життям, у тому числі і приватним підприємством, в одному центрі. Ініціатором такого плану був тодішній міністр Є. Квятковський, який висунув ідею створення Головної Господарської Ради, у склад якої повинні були увійти польські господарники та громадсько-політичні діячі, які мали б визначати «доцільність усякої господарської, як приватної, так і державної, акції» [10, с. 1]. До Головної Господарської Ради згідно із планом мали б увійти Промислово-Торговельна, Реміснична, Хліборобська Палати та Палата Праці. Так звана політика господарського парламентаризму, яка рекламувалася польською пресою як «завершення розбудови господарського самоврядування», фактично означала для українського приватного підприємництва повну залежність від всевладдя

урядових чиновників. Прикладом такої «самоврядності», а фактично тотального контролю урядом господарського життя, стала реалізація проекту посла Закліки про створення станової організації хліборобства, яка б контролювала все сільськогосподарське виробництво у державі, у тому числі ціни, розподіл праці тощо. Проект не обмежувався тільки контролем сільського господарства, а передбачав також об'єднання торгівлі та промислу, а отже і відповідних фінансових інституцій під єдиним польським началом. Такі плани викликали гостре несприйняття та адекватну оцінку в середовищі українських підприємців. «Торговля і Промисл» із цього приводу писала, що для української господарської ініціативи це означало «всецілу залежність від неприхильної нам бюрократії» і далі «це вже фашистівська концепція пляновости, що зосереджує всеціло господарську диспозицію в корпораціях, чи пак практично в міністерствах відповідних господарських ресортів» [10, с. 1].

У цих несприятливих умовах Союз українських купців і промисловців (СУКіП) розгорнув активну роботу, спрямовану на організацію своєї банківської установи. На сторінках «Торговлі і Промислу» щораз частіше з'являються публікації на цю тему. Серед причин відсутності власного банку однією із важливих називалася та, що українські приватники «представляють дотепер ще досить слабу організаційну і матеріальну силу, а крім цього виявляють ще дуже слабе почуття станової солідарності у матеріальних справах з однієї сторони і значний примітивізм у кредитових і платничих питаннях з другої сторони» [11, с. 7].

Для того, щоб комерційний банк міг встати на ноги, на думку фахівця необхідно було, щоб всі українські підприємці краю вклали у нього щонайменше по 100 злотих кожен, а заможніші – у кілька разів більше. Нормальне функціонування банку, на думку цього ж фахівця, було можливим лише при мінімальній сумі вкладеного капіталу, яка дорівнювала 50000 злотих. «Солідарність купецьких і промислових кругів може виявити себе тут найкраще в той спосіб, що сильніші купці і промисловці більшою мірою причиняться до капіталового вивінування своєї банкової установи на те, щоби вона мала змогу послужити кредитом тим кругам, що цієї допомоги потребують і на неї вповні заслуговують. Тому найближче і найважливіше завдання купців і промисловців у відношенні до своєї банкової установи буде: дати їй солідні

грошові підстави для ведення кредитової діяльності» – наголошувала «Торговля і Промисл» [11, с. 7].

В умовах тогочасної Польщі, яка гостро переживала часи кризи та післякризового застою, кредитування підприємництва було нелегкою справою, а для українських купців і промисловців особливо важкою. Польські та єврейські підприємці були не тільки краще забезпечені товаром, сировиною чи приміщенням, але пішли далеко вперед у власній організації кредитування, користуючись нерідко державними субвенціями. Наш підприємець, купуючи на маловигідних умовах товар або сировину, не витримував конкуренції, або ж, що траплялося частіше, мусів обмежувати свій заробіток до розмірів, які робили його бізнес не вигідним. Він нерідко попадав в особисту залежність від свого постачальника і змушений був купувати товар, який не вдовольняв ані його самого, ані його покупців. Без власної системи кредитування великою була небезпека потрапити в тенета чужоземних лихварів.

Українські банки, які обслуговували переважно кооперацію, були пов'язані більше із селом і, відповідно, мало цікавилися можливостями кредитової підтримки наших купців, промисловців та ремісників. Проаналізувавши ситуацію, СУКіП спрямовує свою роботу на організацію власної системи кредитування. У «Торговлі і Промислі» у листопаді 1935 р. з'являється передовиця, присвячена цій актуальній проблемі. Її автор В. Несторович вказує на те, що українському господарському активу не вдасться створити добродійну інституцію, подібну до єврейської Централі кас безпроцентних позичок, тому що він не може розраховувати ані на підтримку міжнародного капіталу, ані на приватні чи державні позики. Єдиним виходом, вважає він, є «збудувати доволі поважну інституцію на основі взаємного кредиту і в той спосіб задовольнити... потреби наших купців і промисловців» [12].

В організації власної системи кредитування центральне місце належало Торговельно-Промисловому Банку, який існував при СУКіПі. Проблема полягала лиш у тому, щоб оживити діяльність цієї інституції шляхом зацікавлення ним українського купецтва і промисловців. Перспективною у цьому контексті виглядала діяльність «Самопомічних Кас», які згодом могли стати філіями львівського банку. Налагоджуючи систему кредитування та, насамперед, надання короткотермінових кредитів Торговельно-Промисловим Банком і «Самопомічними Касами», СУКіП одно-

часно започатковує у 1936 р. нову важливу акцію створення «Фонду Безвідсоткових Позичок».

Повчальним у цій сфері був досвід єврейських підприємців, які при підтримці своїх американських одновірців зуміли організувати щільну мережу безвідсоткових кас по всій території Польщі. Згідно із статистикою 1936 р. таких кас налічувалося 722, у тому числі: на терені львівського воєводства – 65, тернопільського – 49, станіславівського – 38, волинського – 43 та польського – 40. Обороти цих кас за 1935 р. становили понад 17 мільйонів злотих. Велике господарське значення таких кас усвідомили також і польські підприємці, які, опираючись на єврейський досвід, енергійно взялися за реалізацію своїх установ. Ініціатором цієї важливої справи були польське духовенство та партійна преса. Створення духовенством безвідсоткових кас при парохіях дало поштовх до масового створення подібних кас дрібними купцями та ремісниками. Цікаво, що вони функціонували не ізольовано одна від одної, а складали цілу систему і вже у 1936 р. їх налічувалося понад 150 [13].

Не залишилися осторонь цих важливих процесів й українські підприємці. У 1936 р. при Торговельно-Промисловому Банку було започатковано Фонд Безвідсоткового Кредиту. Першими вкладниками були: голова СУКіПу Я. Скопляк – 50 зл., редактор В. Несторович – 50 зл., відомий львівський купець В. Паньків – 50 зл. та майбутній директор Промбанку А. Мілянчик, який зробив колективний внесок сумою 1650 зл. Ця акція мала патріотичний характер, тому що вкладники зобов'язувались не забирати свого внеску із фонду протягом двох років та не отримувати від нього відсотків. Головною метою Фонду була «допомога тим чесним, солідним і працьовитим елементам з-поміж українців, які, не розпоряджаючи капіталом, не в силі розпочати свого діла, себто заложити варстат праці, або які під ударом долі не зі своєї вини борються з великими труднощами, що їх у решті-решт можуть зовсім зруйнувати» [13].

Маючи перед собою добрий приклад української кооперації [14], провід наших підприємців розпочав активну пропаганду вкладання дрібних заощаджень у власні кредитні установи. Незважаючи на те, що в українському приватному підприємництві переважну частину становили дрібні власники, вони своїми невеликими, але регулярними ощадними внесками розбудовували свій банк, збільшуючи таким чином національний капітал, а, від-

повідно, і його кредитну спроможність. Торговельно-Промисловий Банк організував з цією метою планові акції щотижневої ощадності, під час яких представники цього банку відвідували українські приватні фірми, збираючи внески та одночасно роз'яснюючи доцільність цієї важливої справи.

Дрібноощадностева акція поширилась не тільки у Львові, але й по всій Галичині. Не стояло осторонь цієї важливої національної справи й українське духовенство. «Бюлетень дрібноощадностевої акції Промбанку» від 1 грудня 1937 р., високо оцінюючи працю священника Юліана Левинського, пише, що йому вдалося своїм особистим прикладом захопити 23 «активних, ідейних і чесних збирачів», які впродовж 11 місяців зуміли залучити до акції 1031 ощадника та зібрати 4763 зл., що були вкладені в Промбанк [15]. Про те, що це не був поодиноким випадком, свідчить хоча б виступ відомого своїм антиукраїнським налаштуванням професора С. Грабського в Технологічному інституті у Львові, в якому він ставив за взірць українських священників, «які перші проломали нехіть свого громадянства до торгівлі і промислу та спонукали його до творчої праці» [16].

Незважаючи на те, що акція по збору дрібної ощадності не могла вирішити головного питання українського підприємництва, а, власне, налагодження кредитно-банкової мережі, все ж її значення важко переоцінити. Це був властиво початок єдино можливої для українців внутрішньої капіталізації, без якої був би неможливим національний господарський поступ. Високу оцінку цьому початковому етапу дала «Торговля і Промисл», наголошуючи на тому, що «цей початок такий, що можна на його прикладі зрозуміти, скільки динамічних можливостей скриває життя українців, навіть у їх ролі недержавної нації, скільки моральних і матеріальних вартостей можна видобути з українців, коли з вірою, запалом і знанням взятися до діла» [17].

Проте, ці перші результати роботи банку не вдалося розвинути у найближчі роки. Причинами цього стали, насамперед, економічна криза наприкінці 20-х – на початку 30-х років ХХ ст., антиукраїнська політика польської держави та недостатній фаховий рівень наших банкірів. Все це зумовило занепад підприємницької банківської установи. На середину 1930-х років, за словами очевидців, це була скромна банкова установа, яка мала обмаль клієнтів, мінімальні обороти та всього лиш одного урядовця [18, с. 20].

Відродження банку розпочалося з його Загальних Зборів, що відбулися 15 березня 1936 р., які обрали новий провід, до складу якого увійшли представники Українського Технічного Товариства (УТТ). Отже, з цього часу можна говорити про початок діяльності спільного банку СУКіПу і УТТ. Очіниками менеджменту банку було обрано учасників визвольних змагань, а саме: А. Мілянича, М. Коваліва, Р. Вітковицького, І. Федіва, О. Стефановича, Я. Скопляка, В. Рижевського, О. Ониська, М. Лазорка та І. Ольхового. Зрозуміло, що менталітет та світоглядні засади новообраного проводу сприяли розбудові підприємницького банку як фінансово-господарського осередку майбутнього державотворення. Таке інституційне підґрунтя та залучення до цієї важливої справи фахівців із високою європейською освітою одразу позначилося на статусі банку, вклади якого зросли майже на 200% [18, с. 128; 19].

Розбудова банку відбувалася із залученням найкращого європейського досвіду та модерних інновацій. До активної кампанії із акумуляції капіталу банку вдалося залучити широкі кола вкладників у всій Галичині. Інноваційними були методи українських банкірів, результатом яких стала докорінна зміна ставлення населення краю до справи акумуляції національного капіталу. Значних успіхів вдалося досягти у розвитку співробітництва з Промбанком українських приватних підприємців, модернізуючи способи купівлі – продажу, активною пропагандою та просвітництвом докорінно змінюючи ставлення клієнтури до молодшої фінансової інституції [17].

Швидкими темпами розросталася мережа Відділів Промбанку не тільки у галицьких містах – Станіславові, Стрию, Сокалі, Перемишлі та Тернополі, але й на Волині. Інноваційна політика банку полягала в активній рекламній діяльності та співпраці із тогочасною пресою, що одразу позначилося на фінансових результатах інституції і створенні української мережі приватного підприємництва. До інноваційних інструментів банківської діяльності належали також модерні на той час безготівкові розрахунки, перекази, операції чеком, біжучі рахунки, акредитиви, ділові векселі тощо. Та вкрай важливою ініціативою Промбанку стало інвестування промислових підприємств.

Про високі темпи росту банку засвідчив вже перший рік його роботи, підсумки якого були детально проаналізовані на Загальних Зборах 28 лютого 1937 р. Відкриваючи Збори, голова СУКіПу

Я. Скопляк у своїй вступній промові висловив захоплення з приводу результатів роботи Промбанку та відзначив, що вони досягнуті завдяки працьовитості, запалу і енергії проводу банку і його працівників.

Патріотичний провід банку на чолі з А. Міляничем зумів у короткі терміни сформувати потужний соціальний капітал, наслідком чого стало динамічне зростання українського підприємництва у міжвоєнній Польщі. Як наголошував А. Мілянич, формування такого банку вкрай важливе власне на етапі становлення українського приватного підприємництва, бо це, як вказував він, «найкращий момент, коли можна клієнта виховувати, зоорганізувати грошево та витворити у нього відповідне наставлення, що потреба інституції, яка змобілізувала би капітали серед найширших кругів українського громадянства в краю і на еміграції та обертала б ці капітали на розбудову торгівлі і промислу, є велика і що нею може бути тільки Промбанк...» [20, с. 3].

Інституційне становлення економічного фундаменту українства в умовах польського авторитарного режиму відбувалося шляхом патріотичного просвітництва та втілення у реальну практику банківської діяльності інноваційного європейського і північноамериканського досвіду, творення власне українського інструментарію, що базувався на патріотичній мотивації формування відносин довіри й соціального капіталу як способу продовження визвольних змагань економічними засобами. Модерним інструментарієм у цій важливій справі стало активне впровадження у підприємницькому середовищі фінансово-кредитного просвітницького консалтингу. Прикладом для сучасних українських банків може служити успішний досвід Промбанку у реалізації українських підприємницьких проектів. Втілення модерних форм банківської співпраці формувало високий авторитет цієї інституції та закріплювало за нею статус лідера серед інших українських банків у Галичині.

Уже впродовж 1937 р. річний фонд банку зріс на 253%, оборотні фонди – на 280% [21]. Об'єктивний фаховий аналіз діяльності банківської інституції постійно оприлюднювався на шпальтах «Торговлі і Промислу», що створювало комунікаційний ефект та забезпечувало високу продуктивність банківського капіталу [20]. Як інформував часопис, зростання обороту капіталу банку впродовж двох кварталів 1937 р. становило у середньому

2,9 рази у місяць, що призвело до розширення банківського персоналу утричі [21].

Образно писав про це А. Мілянчик на сторінках «Торговлі і Промислу»: «...Кредитові інституції – це серце народного господарства. Вони збирають в себе, а відтак розповсюджують по цілому народному організмі гроші – кров, яка оживляє, кормить та вирощує поодинокі господарські клітини». Але для нормального функціонування цього організму, зазначає автор, «не можна ставити вимог тільки до серця – банку. Клітини мають теж обов'язки. Вони повинні кожночасний, хвилиний запас крові – гроша негайно відправляти до банку для перерібки й очищення – зужиття, бо інакше господарський механізм «ловлять корчі» й він стає нездібний до праці» [22, с. 2].

Результатом «виховання солідного клієнта» стало надання у 1937 р. 3484 тис. зл. короткотермінових кредитів [23]. Кредит був доступний кожному клієнтові, який мав у банку відкритий біжучий рахунок і регулярно здійснював усі свої грошові операції при допомозі Промбанку. Така умова виставлялася для того, щоби банк мав змогу оцінити надійність і солідність клієнта та фінансову спроможність його підприємства. На цих умовах кредит надавався без зайвих зволікань та формальностей. Окрім цього було виділено ще понад півмільйона довготермінових кредитів, які були розподілені таким чином: 350 тис. есконтового кредиту (купівля купецьких векселів, римес, фактур тощо), 36 тис. акредитивів (фінансування закупівель великих партій сировини та товарів), 4,3 тис. позичок за рахунок дрібних ощадностей та 198 тис. звичайного вексельного кредиту, здебільшого інвестиційного характеру [21].

Початковий етап становлення банку характеризувався активною роботою з нарощування оборотних фондів. Уже впродовж першого року діяльності інституції вдалося збільшити ці фонди з 90 тис. до більш як півмільйона злотих. Аналізуючи успішну діяльність Промбанку впродовж цього періоду, його директор наголошував: «Першою й найважливішою внутрішньою причиною є те, що ми відступили від «всевадного в Польщі гіпотечного забезпечення (Bagnowski A. Bank. 1937. № 12. S. 532) та від поширеної думки, немов би то в нас українців, не було добрих довжників, – а почали нашу кредитову працю «ставлячи на людину, а не на річ» [24].

Плідною стала ініціатива співпраці Промбанку з українським ремісництвом Східної Галичини та Волині, яке тогочасна польська статистика часто зараховувала до чужоземців. Основною формою їхньої співпраці з банком було кредитування закупівель сировини та матеріалів. Це значною мірою покращувало умови їхньої праці та їхню конкурентоздатність [22, с. 2].

Динамічне зростання українського приватного підприємництва у другій половині 1930-х років актуалізувало проблему короткотермінових кредитів. У цей період, за словами Я. Гайваса, попит на короткотерміновий кредит у середовищі українських підприємців був «такий великий, що при теперішній капіталовій організації ніяк його заспокоїти не можна» [25]. Це значною мірою сприяло утриманню високого відсоткового рівня кредиту, який коливався між 8% і 10%, а інколи сягав навіть 12%. У тих умовах це був гранично високий рівень, особливо, якщо взяти до уваги той факт, що вже при 8% кредиті в тогочасних економічних умовах починався процес гальмування росту конкурентоздатності пересічного підприємства, а при 12% кредиті рентабельність навіть зразкового підприємства була дуже проблематичною.

Зрозуміло, що такий високий відсотковий рівень кредитів Промбанку диктувався труднощами становлення українського підприємництва та його банкової установи. Попри надмірний попит серед причин такого стану можна виокремити й високий річний відсоток вкладів та відсутність великих капіталовкладень. Дрібні вкладники отримували у кінці року 5–5,5% дивідендів. Коли ж додати до цього високу вартість банківських операцій, то стає зрозумілим, звідки брався такий дорогий кредит. Висока вартість внутрішніх банкових операцій була зумовлена недостатньою кількістю вкладників [25]. Брак фахового знання й досвіду, які нерідко характеризували молодого підприємця, не давали впевненості у тому, що він уміло використає позичені гроші. Це було фактично перше покоління українського приватного підприємництва, в середовищі якого ще тільки формувалася фахова етика, традиції та дисципліна. Все це безумовно мало безпосередній вплив на умови кредиту, що надавався Промбанком й іншими українськими банками та змушувало їх обережно ставитися до позичальників і високими відсотковими ставками страхувати себе від банкрутства.

Експерти банку, відзначаючи постійне зростання вкладів, яке склало упродовж другої половини 1937 р. 78%, звертали увагу

на те, що дрібноощадностеві вклади становили на 45% більше, ніж звичайні. З цього робився висновок: «З розпорощених сотиків незацікавлених навіть безпосередньо у розвиткові банку людей зискав банк більше оборотових фондів, ніж від тих, для яких працює і яким запевнює безпосередню користь». Про це промовисто свідчила загальна сума кредитів з біжучого рахунку, яка сягнула у 1937 р. понад 2 млн зл. [26].

Цікавою була новація, яка полягала у тому, що для підприємців-клієнтів банку надавалися також консалтингові послуги. Як стверджував у своєму інтерв'ю «Торговлі і Промислу» Мілянчик, після надання кредиту «радимо йому (підприємцю – О.В.), допомагаємо разом з ним планувати, намічати спільно шлях розвою його підприємства, словом між нами і довжником повстає спільність інтересів. Ми стаємо його фінансовим дорадником. Він знає, що ми бажаємо йому якнайкращих успіхів, бо з них і ми маємо користи» [24].

Серед інших українських кредитних установ Промбанк вирізнявся інтенсивною інвестиційною політикою, яка утверджувала його як повноцінну банківську інституцію європейського взірця. З цією метою провід банку прагнув мобілізувати крім «розсіяних дрібних капіталів також посідачів більших капіталів, розбуджуючи в них цікавість для промислового виробництва» [24].

Специфіку ґрундерської діяльності Промбанку розкриває на сторінках «Торговлі і Промислу» А. Мілянчик: «У загальному ця наша акція представляється так. До нас зголошується спеціаліст з організаційним хистом, який представляє нам реальний план якогось промислового підприємства. Ми перевіряємо при допомозі довірених людей реальність цього плану та солідність автора і коли ці дві речі покажуться додатними, рішаємось фінансувати вступні організаційні заходи над заснуванням даного підприємства. Спеціаліст в порозумінні з нами проводить аналіз ринку для даного виробництва, зладжує кошторис і калькуляцію, вкінці перекладає фінансовий плян і підприємство є зріле до того, щоб його оснувати. Кошторисом і калькуляцією зацікавлюємо наших клієнтів, чи сторонні особи, які розпоряджають деякими капіталами та з охочих зав'язуємо капіталову спілку, якій передаємо дальше ведення справи підприємства» [24].

Однією із визначальних функцій, що окреслюють сутність ринкового кредиту, є сприяння економії витрат обігу шляхом використання безготівкових рахунків та заміни готівки кредитними

грішми. Промбанк одним із перших у тогочасній Польщі почав активно розвивати цей перспективний напрямок кредитної сфери. Як стверджував провід банку, «Нашим постійним завданням є глибоко вкоринити звичай безготівкових розплат наших клієнтів і неклієнтів при допомозі чеків, переказів, переливів та і інших можливих способів» [24].

Надзвичайні Загальні Збори банку 20 листопада 1938 р. констатували динамічний ріст Промбанку, який міг позмагатися із найбільш впливовими банками тогочасної Польщі. За період січня – жовтня 1937 р. кількість вкладників подвоїлася, а сума вкладених капіталів виросла втричі [27, с. 2].

Як справедливо стверджував І. Витанович, «Давніше заснований Кооперативний Банк «Дністер» і молодий, рухливий та амбітний Промбанк – ці дві значні фінансові установи Львова, з категорії українбанків, поширили свою діяльність поза місто і повіт, на увесь край та мали амбіцію стати також центральними кредитовими організаціями... Колишні підпільники (деякі й дальше активні) взялися «робити революцію» в господарському житті» [9, с. 436–438].

Загроза нової світової війни не могла не позначитися на загальній економічній ситуації польської держави. Захоплення гітлерівською Німеччиною Рейнської зони, «аншлюс» Австрії, відторгнення Судетської області Чехословаччини – всі ці агресивні акції 1937–1938 рр. спричинилися до визрівання нової політичної та економічної кризи [28, s. 387]. Все частіше у польській пресі публікувалися матеріали, в яких йшлося про реальну загрозу великої війни. Це посилювало тривогу і панічні настрої населення та дестабілізувало господарську ситуацію в Польщі. Помітно загострилася господарська ситуація в другій половині вересня 1938 р. Особливо гостро відреагували на неї єврейські підприємці, які почали масово забирати свої вклади у банках, а наприкінці вересня перестали загалом що-небудь купувати та навіть платити свої зобов'язання банкам. Торгівля майже зовсім припинилася. Ніхто не відважувався робити ніяких значних торговельних операцій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. На товарних станціях стояли невідправлені за кордон вагони із м'ясом, збіжжям, яйцями та іншим товаром. Припинився також рух на товарних біржах. Такий тривожний стан, що найвиразніше проявився у середовищі єврейського підприємництва, швидко поширився й на польське та українське населення міст. Воно та-

кож намагалося за всяку ціну нагромадити в себе готівку як перше забезпечення на випадок війни [29].

На початку вересня зростає купівля земельних ділянок, будинків та, коштовностей що викликало різке підвищення цін на них. Наприкінці вересня рівень закупівель нерухомого майна падає, натомість зростає торгівля продуктами харчування, найчастіше салом, смальцем, цукром, мукою тощо. Тоді помітно зростають торги купців споживчої галузі, зате помітно знизилися вони згодом, коли паніка минула, бо населення поволі почало споживати припаси.

Наслідком цієї нестабільності був великий дефіцит грошей, який особливо гостро відчули банки. Це змушувало їх йти на деякі обмеження при виплаті вкладів. Варто зауважити, що це меншою мірою позначилося на діяльності польських банків, якими опікувалася держава. Директор департаменту грошового обороту міністерства фінансів Польщі В. Доманевські заявив з цього приводу, що польська кредитна система успішно здала свій мобілізаційний іспит, виплативши у дні паніки понад 30 млн вкладів або ж 15% від їх загальної суми [27, с. 2]. Зрозуміло, що такі великі виплати були можливі тільки завдяки значній допомозі Банку Польського. Для надання масових кредитів головний польський банк змушений був збільшити обіг банкнотів на 36%, що призвело до падіння рівня їхнього золотого покриття з 30% до 26,5% [27, с. 2].

Детально проаналізувавши українське господарське життя у цей скрутний період, варто відзначити катастрофічне падіння торгівлі мануфактурою, галантереєю, залізом, шкірою, тобто товарами, що не входили до категорії першої необхідності. Це позначилося переважно на українських купцях, які традиційно мали найбільший виторг у вересні, що було зумовлено початком масової закупівлі селянами їхньої продукції. Село ж практично нічого не купувало, тому що в такій ситуації продаж сільськогосподарської продукції був дуже проблематичним [30, с. 2]. Попри те ситуація, що склалася в українських банках, була дещо кращою у порівнянні із чужоземними. Це пояснювалося тим, що переважна частина їхньої клієнтури була заангажована рідною фінансово-кредитною мережею, домінантою якої був принцип господарського патріотизму. Це, до речі, спрацьовувало значно краще, ніж державна допомога польським банкам.

Висновки. Важливою сферою господарського самозабезпечення українців у підневільних умовах Польської держави було створення власної системи кредитування. Західноукраїнське підприємство здобуло безцінний досвід прискореної акумуляції національного капіталу. Усвідомлення першорядності нагромадження українського національного капіталу як основи економічної самостійності стало стрижнем у мобілізації Промбанком народних коштів та їх ефективного використання. Про високий рівень, якого досяг у своїй діяльності Промбанк, засвідчила його інвестиційна активність, що була новим напрямком діяльності навіть для підтримуваних державою польських банків.

В сучасних умовах унікальний досвід акумуляції національного капіталу у Західній Україні міжвоєнного часу має непересічне значення для успішного реформування національної фінансово-кредитної сфери, активізації внутрішнього потенціалу та ендогенних чинників економічного розвитку.

1. Українська кооперація: Історичні та соціально-економічні аспекти: зб. статей. Т. 2. Львів: ЛКА, 2001. 338 с.
2. Злупко С. Персоналії і теорії української економічної думки. Львів: Євросвіт, 2002. 528 с.
3. Бурунова О. Розвиток кредитної системи Західної України (1919–1939 роки). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.01. 20 с. Київ, 2012. URL: <https://mydisser.com/en/catalog/view/45/366/11445.html>.
4. Борисюк О. Польська політика щодо українського приватного підприємництва на Волині в 20–30-х рр. XX ст. *Острозький краєзнавчий збірник*. Вип. 4. 2014. С. 156–162.
5. Савченко О. Регіональна політика польської влади стосовно західноукраїнських земель у 20–30-х рр. XX ст. та її наслідки для соціально-економічного становища краю. *Південний архів. Серія: Історичні науки*. 2010. Вип. 31–32. С. 236–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pain_2010_31-32_29.
6. Янюк І. Соціально-економічний розвиток Східної Галичини кінця XIX ст. – 1939 р. *Сучасна Українська Історіографія. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І.С. Зуляка*. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2017. Вип. 1. Ч. 3. С. 36–50.
7. Sycz M. Spoldzielczosc ukrainska w Galicji w okresie II wojny swiatowej. Warszawa : Pracownia Wydawnicza, 1997. 323 s.

8. Олесневич Л. Кооперативні міфи і капіталістична дійсність. Західноукраїнська буржуазна кооперація (1883–1939). Київ: Наукова думка, 1974. 167 с.
9. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Нью-Йорк: вид. ТУК, 1964. 624 с.
10. Несторович В. Господарська дійсність і майбутність. Інтереси українців в обставинах господарської «пляновости» в Польщі. *Торговля і Промисл.* 1936. 15 вересня. Ч. 18. С. 1–2.
11. За сильну банкову установу для купців і промисловців. *Торговля і Промисл.* 1935. 1 травня. Ч. 8–9. С. 7–8.
12. Несторович В. Кредитові потреби наших купців і промисловців. *Торговля і Промисл.* 1935. 15 листопада. Ч. 22. С. 1.
13. Несторович В. Нова важлива акція. Творимо «Фонд Безвідсоткових Позичок». *Торговля і Промисл.* 1936. 1 грудня. Ч. 23. С. 2.
14. Раковський Р. Творім фонд господарської розбудови. Львів: вид. товариства «Ощадність», 1937. 24 с.
15. Наші приятелі серед духовенства. *Торговля і Промисл.* 1937. 15 грудня. Ч. 24. С. 2.
16. Після появи одного розпорядку. *Торговля і Промисл.* 1937. 1 грудня. Ч. 23. С. 2.
17. На шляхах нашого дозрівання. *Торговля і Промисл.* 1938. 1 березня. Ч. 5. С. 1.
18. Несторович В. Українські купці і промисловці в Західній Україні 1920–1945. Торонто-Чикаго: вид. Клуб Українських Професіоналістів і Підприємців, 1977. 342 с.
19. Наладнана справа. Загальні Збори Торговельно-Промислового Банку. *Торговля і Промисл.* 1936. 1–15 квітня. Ч. 7. С. 3.
20. Росте сильна фінансова установа. *Торговля і Промисл.* 1937. 15 березня. Ч. 6. С. 3–4.
21. Пром-Банк у світлі його праці. *Торговля і Промисл.* 1937. 1 жовтня. Ч. 19. С. 2.
22. Мілянчик А. Завдання банку. З нагоди Надзвичайних Загальних Зборів Пром-Банку. *Торговля і Промисл.* 1937. 1 вересня. Ч. 17. С. 2–3.
23. Sprawy Narodowościowe. 1938. № 1–2. S. 109.
24. Двадцять хвилин у Пром-Банку. *Торговля і Промисл.* 1938. 15 січня. Ч. 2. С. 3.
25. Гайвас Я. Банковий кредит на нашому ринку. *Торговля і Промисл.* 1937. 15 грудня. Ч. 24. С. 7.
26. Уділи, обороти і кредит у Пром-Банку. *Торговля і Промисл.* 1938. 15 січня. Ч. 2. С. 3.

27. З діяльності Пром-Банку. Надзвичайні Загальні Збори. *Торговля і Промисл.* 1938. 1 грудня. Ч. 23. С. 2–3.
28. Józef Buszko. Historia Polski. 1864–1948. Józef Buszko. Warszawa: PWN, 1984. 480 s.
29. Пресова конференція у Пром-Банку. *Господарсько-Кооперативний Часопис.* 1938. 16 жовтня. Ч. 42. С. 7.
30. Мілянчик А. Останні події і наша грошова політика. *Торговля і Промисл.* 1938. 15 жовтня. Ч. 20. С. 2–3.

References

1. Gelej, S. (Eds.). (2001). Ukrainian cooperation: The historical and social-economical aspects. V. 2. Lviv: LKA [in Ukrainian].
2. Zlupko, S. (2002). Personals and theories of the Ukrainian economical thought. Lviv: Jevrosvit [in Ukrainian].
3. Burunova, O. (2012). Development of the credit system West Ukraine (1919-1939 years): abstract of the dissertation on to the obtaining a scientific degree candidate of the economical scientists: 08.00.01. 20 p. Kyiv. Retrieved from <https://mydisser.com/en/catalog/view/45/366/11445.html> [in Ukrainian].
4. Borysyuk, O. (2014). Polish politics of the Ukrainian privacy entrepreneurship at the Volyn in 20-30 years XX cent. *Ostroz'kyi kraieznavchyi zbirnyk – Ostrozkyi local history digest*, 4, 156-162 [in Ukrainian].
5. Savchenko, O. (2010). Regional politics of the polish power concerning westukrainian lands in 20-30 years XX cent. and it consequences for social-economical position land. *Pivdennyi arkhiv. Serii: Istorychni nauky – Southern archive. Series: Historical scientists.* 31-32, 236-242. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pain_2010_31-32_29 [in Ukrainian].
6. Yanyuk, I. (2017). The social-economical development of the Eastern Galychyna at the end of XIX cent. – 1939 year. *Suchasna Ukrainska Istoriohrafii. Naukovi zapysky Ternopil's'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni Volodymyra Gnatjuka. Serii: Istorii – Modern Ukrainian Historiography. Scientifical notes of the Volodymyr Gnatuk's national pedagogical university of Ternopil. Series: History*, 1, 36-50 [in Ukrainian].
7. Sycz, M. (1997). Spoldzielczosc ukrainska w Galicji w okresie II wojny swiatowej. Warszawa: Pracownia Wydawnicza [in Polish].
8. Olesnevych, L. (1974). Cooperative myth and capitalistic reality. Westukrainian bourgeois cooperation (1883-1939). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

9. Vytanovych, I. (1964). The history of the Ukrainian cooperative movement. New-York: vyd. TUK [in Ukrainian].
10. Nestorovych, V. (1936, September 15). The economical reality and future. The interests of Ukrainians in the conditions of economical plan in Poland. *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 18, 1-2 [in Ukrainian].
11. For power bank institution for merchants and industrialists. (1935, May 1). *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 8-9, 7-8 [in Ukrainian].
12. Nestorovych, V. (1935, November 15). Credits needs our merchants and industrialists. *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 22, 1 [in Ukrainian].
13. Nestorovych, V. (1936, December 1). New important action. To create "Fond interest free loan". *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 23, 2 [in Ukrainian].
14. Rakovskyi, R. (1937). To create the fond of economical building. Lviv: vyd. Tovarystva oschadnist [in Ukrainian].
15. Our friends among priesthood. (1937, December 15). *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 24, 2 [in Ukrainian].
16. After appearance one routine. (1937, December 1). *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 23, 2 [in Ukrainian].
17. On to the ways our ageing. (1938, March 1). *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 5, 1 [in Ukrainian].
18. Nestorovych, V. (1977). Ukrainian merchants and industrialists in the West Ukraine 1920-1945. Toronto-Chicago: vyd. Klub ukraïnskyyh profesionalistiv i Pidprijemziv [in Ukrainian].
19. Setting up case. General meeting of commercial and industrial bank. (1936, April 1-15). *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 7, 3 [in Ukrainian].
20. To grow strong financial institution. (1937, March 15). *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 6, 3-4 [in Ukrainian].
21. Prom-bank in the light of it work. (1937, October 1). *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 19, 2 [in Ukrainian].
22. Milyanych, A. (1937, September 1). Task bank. On the occasion of extraordinary general gatherings of Prom-bank. *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 17, 2-3 [in Ukrainian].
23. Sprawy Narodowosciowe. (1938), No 1-2, 109 [in Polish].
24. Twenty minutes in Prom-Bank. (1938, January 15). *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 2, 3 [in Ukrainian].
25. Gaivas, Ja. (1937, December 15). Bank credit on our market. *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 24, 7 [in Ukrainian].

26. Shares, turnover and credit in Prom-Bank. (1938, January 15). *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 2, 3 [in Ukrainian].
27. From the activity of Prom-Bank. Extraordinary General Meetings. (1938, December 1). *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 23, 2-3 [in Ukrainian].
28. Buszko, J. (1984). Historia Polska. 1864-1948. Warszawa: PWN [in Polish].
29. Press conference in Prom-Bank. (1938, October 16). *Hospodarsko-kooperatyvnyi chasopys – Economical-cooperative magazine*, 42, 7 [in Ukrainian].
30. Milyanych, A. (1938, October 15). The last events and our money politics. *Torhovlia i Promysl – Trade and craft*, 20, 2-3 [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15 листопада 2018 р.